

“समृद्ध प्रदेशका लागि युवा स्वरोजगार : सम्भावना तथा चुनौती”

‘सम् + वृद्धि’ मिलेर समृद्धि शब्दको निर्माण भएको हो । ‘सम्’ को अर्थ समान तथा सम्पूर्ण पक्षहरु भन्ने हुन्छ, भने वृद्धि भन्नाले बढ्नु वा स्तर उन्नति हुनु हो । यसरी समग्रमा भन्नु पर्दा समृद्धिको अर्थ मानव समाजका सम्पूर्ण पक्षहरु आर्थिक, शैक्षिक, सांस्कृतिक, भौतिक मनोवैज्ञानिक, भावनात्मक तथा संवेगात्मक पक्षको विकास भन्ने बुझिन्छ । मानव समाज मानवीय भावना, सेवा, सहयोग तथा नैतिक मूल्य मान्यता समेतमा स्तर वृद्धि भयो भने त्यसलाई समृद्धिका रूपमा लिन सकिन्छ । केवल धन, सम्पति, मोटर, गाडी, भव्य महलहरु मात्रैको विकासले समृद्धि आउँदैन । समृद्धिका लागि शान्ति र खुशी पनि महत्वपूर्ण पक्ष हुन ।

नेपालको संवैधानिक व्यवस्था अनुसार हाम्रो देशलाई ७ प्रदेशमा विभाजन गरिएको छ । जसमा हाम्रो प्रदेशको नाम गण्डकी प्रदेश हो । कूल २१,५०४ वर्ग कि.मी. क्षेत्रफलमा फैलिएको यस प्रदेशमा २०६८ को राष्ट्रिय जनगणना अनुसार कूल जनसङ्ख्याको ९% अर्थात् २४ लाख जनसङ्ख्या बसोबास गर्दछ ।

नेपालकै पर्यटकीय नगरी पोखरालाई प्रदेश राजधानी बनाइएको यो प्रदेश सुन्दर प्राकृतिक छटाहरुले भरिएको छ । विविध जातजातिहरुको साझा बासास्थानको रूपमा रहेको यो देवभूमिमा विभिन्न देवीदेवताको मन्दिरहरु पनि रहेका छन् । विभिन्न जातीय भेषभूषा, नदी नाला, ताल तलैया, हिमाल बनजङ्गल, गुफाहरुले भरिएको यो प्रदेश सप्तकन्या मध्यकी एक अप्सरा जस्तै छ ।

हाम्रो यस्तो सुन्दर प्रदेशको समृद्धिको लागि सर्वप्रथम प्रदेशबासीको समृद्धि हुन आवश्यक छ । यस प्रदेशमा रहेका हरेक मानवहरुले आफूलाई समृद्ध बनाउने प्रयास गर्नु भन्ने प्रदेश पनि समृद्ध हुन्छ । हरेक परिवार वा समाजको परिवर्तनको जिम्मेवारी त्यस भित्रका युवा युवतीको हुने गर्दछ । युवा युवती भनेका परिवर्तनका संवाहक हुन । विशेष गरेर १८ वर्षदेखि ४० वर्ष समूहका मानिसहरु यस समूहमा पर्दछन् । यही समय मानव जीवनको वास्तविक र रोमाञ्चकारी समय पनि हो । यो समय आफ्नो जीवनको योग्यता निर्माण गर्ने, शिक्षा र सीप हाँसिल गर्ने समय हो, भने अर्कोतर्फ नयाँ पालुवाको स्वागत गर्ने र पुराना पातहरु भइसकेका आफ्ना माता पिताहरुको स्याहार गर्ने समय पनि हो । त्यस्तै गरी यही समय देशको लागि समर्पण गर्ने समय पनि हो ।

यसरी हेर्दा युवा अवस्था (१८-४०) को समय आर्थिक, पारिवारिक तथा सामाजिक दायित्व र चुनौतीले भरिएको त्रिकोणात्मक अवस्था हो । आशा र भरोसाका पात्र युवा युवतीहरुलाई

समृद्ध बनाउनुपर्ने राज्यको दायित्व हो । युवाहरु शिक्षित र सक्षम हुनुपर्दछ । ठिक र बेठिक छुट्याउन सक्ने हुनुपर्दछ । बालबालिकाहरुलाई उचित शिक्षा दिक्षा दिएर चुनौतीलाई सामना गर्न सक्ने बनाउनु पर्दछ । युवामा समृद्धि ल्याउन स्वरोजगारको आवश्यकता छ ।

‘स्व’ भनेको आफै र ‘रोजगार’ भनेको काम हो । अर्थात आफै काम गरी खान सक्ने बनाउनु वा बन्नु स्वरोजगार हो । आजको शिक्षा कुनै विदेशी बजारलाई हेरेर दिइनु हुँदैन । हाम्रा बालबालिकाहरुलाई आफ्नै माटो अनुकूलको शिक्षा दिन सक्ने हो भने भोलिका युवाहरु स्वरोजगार गर्न सक्षम हुन्छन् । हाम्रा स्कूल र कलेजहरुले आज देशको हावापानी र प्राकृतिक स्रोत साधन अनुसारको शिक्षा दिइरहेका छैनन् त्यसैले हाम्रो विश्वविद्यालयको उत्पादन मध्यपूर्वका तातो हावापानीमा आफ्नो पसिना बेच्न बाध्य छ । हाम्रा कयौँ युवा युवतीहरु मुना र मदनको जीवन जिउन बाध्य छन् भने हाम्रो देश मानव श्रम शक्तिको अभावमा खण्डहरमा परिणत छ । आज हाम्रा बाबुआमाका काख रिता छन् । कयौँ केटाकेटीहरु आफ्ना ‘बा’ लाई चिन्दैनन् । चाडपर्व आउँदा आमाका आँखा ओभाना हुँदैनन् । कयौँ नवविवाहित दुलहीले सोह्र रात फर्काउने अवसर प्राप्त गरेका छैनन् । घैया र मकै फल्ने बारीहरुमा तीतेपाती र बनमारा फुलेका छन् । धानका वाला भुल्ने फाँटहरु कङ्कित जङ्गलमा परिणत भइसकेका छन् । विशेष नेपालमा श्रम संस्कृतिको अभाव छ, श्रमको सम्मान पनि छैन । बजारको माग र आपूर्तिबीच सामञ्जस्य छैन । युवासँग सम्बन्धित तथ्याङ्कीय आधारहरु कम छन् । युवा विकासका लागि ठोस नीति तथा कार्यक्रमको अभाव छ । भएका कार्यक्रमहरुको पनि कार्यन्वयनमा चुनौती छ । युवा उद्यमीका पनि सरकारसँग आफ्नै दुखेसो छ । आफूले सञ्चालन गरेको परियोजनाको बिमा नहुँदा युवा व्यवसायीहरुको लगानी जोखिममा छ । उत्पादित सामग्रीको बजारीकरणमा बिचौलियाको बिगबिगी छ । बजारमा मूल्य समायोजन नहुँदा कृषि उपजले राम्रो बजार पाउन सकेका छैनन् । संसारका विकसित देशहरुको इतिहास हेर्ने हो भने युवाहरुको श्रम र पसिनाबाट नै तिनले समृद्धि हासिल गरेका छन् । हामी भने युवालाई मुलुक बाहिर पठाएर समृद्धिको कुरा गरिरहेका छौँ । एसियामा विकासको मोडेलको चर्चा गर्दा जापान, चीन, सिंगापुर, दक्षिण कोरिया, मलेसिया अग्रपंक्तिमा आउँछन् । ६० को दशकमा नेपालले खाद्यान्न निर्यात गर्ने कोरिया अहिले दशौँ हजार नेपाली युवालाई रोजगारीका लागि इपिएस् प्रणाली मार्फत प्रत्येक वर्ष कामदारमा लिन्छ । ती सबै मुलुकले दुई दशकको अवधिमा आफूलाई विकसित देशको सूचीमा पुऱ्याए । त्यसका लागि उनिहरुले युवा जनशक्तिलाई स्वदेशमै विकास निर्माणका काममा परिचालन गरे । नेपाल सरकारले भने वैदेशिक रोजगारीलाई समृद्धिको माग ठान्दै प्रवर्द्धन गरिएको छ ।

नेपालमा रोजगारीको सम्भावना नभएकै कारण युवा विदेसिएका छन् । स्वदेशमै रोजगारीको अवसर सिर्जना हुने हो भने अधिकांश युवा विदेसिने थिएनन् । हाम्रा गाउँ बस्तीहरू युवाविहिन बन्दै गएका छन् । काम गर्ने जनशक्तिको अभावमा हाम्रा कृषियोग्य जमिन बाँभो हुँदै गएका छन् । त्यसैमाथि भन कोरोना माहामारीले लाखौं युवा वैदेशिक रोजगारीबाट रोजगारी गुमाएर भण्डै १५ लाख नेपाली युवा घर फर्केका छन् । यसले भनै बेरोजगारीको समस्या थपिदिएको छ । कोरोना माहामारीले थलिएको नेपालको अर्थतन्त्रले देशमै भएका युवालाई त रोजगारी दिन सकेको छैन भने अझ विदेशबाट फर्किएका युवालाई कसरी रोजगारी दिने ? यो मुख्य चुनौतीको विषय बनेको छ । कोरोना कहरले रोजगारीको विकल्प समयमै खोज्नुपर्छ भन्ने गतिलो सन्देश दिएको छ । देशमै रोजगारीको अवसर सिर्जना गर्नतर्फ गण्डकी प्रदेश मात्रै नभइ राज्य नै जिम्मेवार बन्न जरुरी छ ।

त्यसैले आजको युवालाई जागिर खाने होइन, जागिर दिने सीपमूलक शिक्षा दिइनुपर्दछ । आफ्नै ठाउँमा बसेर स्वरोजगार भई “गाउँ गाउँमा सहकारी घरघरमा भकारी” भन्ने भनाइलाई चरितार्थ पार्नुपर्दछ । मानव संसाधनको उत्पादन र व्यवस्थापनमा राज्य होसियार हुनुपर्दछ । नागरिक स्तरमा पनि शिक्षालाई व्यवसायीकरण नगरी कृषि, बनविज्ञान, जडिबुटी, जलविद्युत, पर्यटन जस्ता नेपाल अनुकूलका विषयवस्तुको शिक्षण गरी घरघरमा युवाहरूलाई स्वरोजगारतर्फ अग्रसर हुने वातावरण तयार पार्नुपर्दछ । टुटी सकेका मन र फुटी सकेका परिवारलाई जोड्न स्वरोजगार अति नै महत्वपूर्ण अस्त्र हुन्छ ।

खेर गइरहेका प्राकृतिक स्रोतहरूको प्रयोग भई उत्पादनमा वृद्धि हुन्छ । निर्यात व्यापार बन्द गरी वैदेशिक व्यापार घाटा कम गर्न सहयोग हुन्छ । प्रत्येक युवाहरूको आ-आफ्नो काम हुन्छ । कोही कृषिका उद्यमी बन्छन् । कोही जडिबुटी र बनपैदावरका उद्यमी बन्दछन् । पर्यटन र जलविद्युतका क्षेत्रमा आफ्नै समाज र प्रदेशबाट मानव श्रमशक्ति प्राप्त हुन गई बेरोजगारी समस्याको समाधान गर्न सहयोग पुग्दछ । अनि मात्रै समृद्ध प्रदेशको कल्पना गर्न सकिन्छ । यस विषयमा हाम्रो प्रदेशको ध्यान आकर्षण गर्न पनि म चाहान्छु ।

अरुको सेवामा रमाउने हाम्रो मन सुरुमा आफ्नो काम गर्न मान्दैन । हाम्रो समाजमा प्राचिन समयदेखि नै लाहुरे संस्कृतिले जरा गाडेको छ । “अर्कोका खुट्टा मिच्छा हाँस्छ, कमारो, आफ्नो खुट्टा मिच्छा रुन्छ, कमारो” भनेर त्यसै कहाँ भनिएको हो र ? हामी अरुको देशमा गएर पसिना बगाउँदा खुशी हुन्छौं तर आफ्नै देशमा बसेर काम गर्दा दुखी हुन्छौं । त्यस्तो संस्कृतिलाई नत्यागे सम्म हामी स्वरोजगार बन्न सक्दैनौं । हाम्रा छिमेकी उत्तरतर्फका हुन् या दक्षिणतर्फका ८/१० हजार रुपैया भयो भने केही नभए मिठाइ उद्योग, मैनबत्ती उद्योग

जस्ता साना घरेलु उद्योगमा लगानी गरेर केही वर्षपछि करोडौंका मालिक र व्यापारी बन्छन् । तर हामी भने ८/१० हजारलाई पैसा नै ठान्दैनौं अनि बोकेर जान्छौं भट्टीतिर दुई साँभ रमाउँछौं । भोलिदेखि परिवार भोकै हुन्छौं । अर्काको देशमा काम गर्न जाँदा लाखौं रुपैया ऋण लिन्छौं, तर आफ्नै ठाउँमा पेशा व्यवसायमा लगानी गर्न भने पैसा छैन भनेर बस्छौं । ऋण दिने साहु होस् वा बैङ्क होस् उसले पनि यहीं केही गर्छु, भनेर ऋण माग्दा दिदैनन् । यस्तो अवस्था पनि युवा स्वरोजगार र समृद्ध प्रदेशको लागि ठूलो चुनौती हो ।

त्यस्तै गरी राज्यका कारण पनि केही समस्याहरु रहेका छन् । जसले युवा स्वरोजगारीमा तगारो पैदा गरेका छन् । देशको प्राकृतिक स्रोत साधन एकातिर छ, राज्यले शिक्षा अर्कोतिर दिन्छ । देशमा एकथरि मानव जनशक्ति चाहिएको छ भने हाम्रा स्कुल तथा कलेजहरुको उत्पादन समयसापेक्ष परिमार्जन हुन सकेका छैनन् । प्राविधिक तथा सीपमूलक तालिम दिन सकेका छैनन् । ग्रामिण विकास बैङ्क तथा कृषि विकास बैङ्क जस्ता आर्थिक सहयोगी संस्थाहरु धनीका मात्रै साथी र सहयोगी भएका छन् । एउटा बेरोजगार युवक कुनै पेशा गर्छु भन्ने उद्देश्य लिएर बैङ्क गयो भने बैङ्कले सर्वप्रथम पिच मोटर बाटोले छोएको घर, खेत धितो माग्दछ । आम्दानीको स्रोत माग्दछ । त्यसपछि अरुको जमिनमा खेतीपाती गरेर जीविकोपार्जन गर्ने युवाले कहाँबाट ल्याओस् त्यो धितो त्यसैले ऊ विदेशिन बाध्य छ । नेपालले युवा लक्षित केही कार्यक्रम सञ्चालनमा ल्यायो । युवा स्वरोजगार कार्यक्रम, प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिक कार्यक्रम, गरिवी निवारण कोष लगायतका कार्यक्रमका उद्देश्य युवालाई उच्चमी बनाई रोजगारी सिर्जना गर्ने, युवा पलायन रोक्ने देखिन्छ । युवालाई सस्तो व्याजदरमा ऋण दिई विदेशबाट फर्केका युवालाई उच्चमी बनाउने लक्ष्य पनि छ । विडम्बना! कागजी रुपमा सधैं देखिए पनि वास्तविक लक्षित समूहमा यी कार्यक्रम प्राय असफल नै छन् । राजनीतिक पहुँच र सेटिङका आधारमा छनोट हुँदा लक्षित कार्यक्रमहरु असफल भएकाले त्यसको प्रभावकारिता व्यापक रुपमा लक्षित समूहमा पुग्न सकेन । यो देश धनी मानीहरुको देशमा परिवर्तन हुँदै गएको छ । गरिब निमुखाहरु जतिसुकै सक्षम र इमान्दार भए पनि जतिसुकै स्वरोजगार हुन्छु, भने पनि यस्तै-यस्तै कयौं तगाराहरु बाधक हुन्छन् । अनि कसरी हुन्छ, स्वरोजगार र कसरी हुन्छ, प्रदेशको समृद्धि । यी र यस्तै हजारौं चुनौतीले बाँधिएको छ, एक गरिब आजको युवा ।

यसरी हेर्दा स्वरोजगारका माध्यमबाट प्रदेशको समृद्धि गर्ने प्रशस्तै सम्भावनाहरु हुँदाहुँदै पनि व्यापक समस्याहरु रहेका छन् । ती समस्याहरु हाम्रो समृद्धिका बाधक बनेर आएका छन् । तिनीहरुको समस्या समाधान गर्न स्वयम् युवा हाम्रो समाजको सामाजिक भावना तथा

सोचाइ, शिक्षाको अपरिवर्तनीय स्वरूप तथा पुरानै शैली तथा चिन्तनलाई परिवर्तन गर्नुपर्दछ । त्यसैले हाम्रो प्रदेश, हाम्रो मुलुक निर्माणको यस महाअभियानमा युवालाई साभेदार नबनाई हुन्न । युवामा लगानी गर्नुपर्छ । विकासमा युवाको साभेदारीले नै समृद्धिमा टेवा पुऱ्याउँछ । सरकारले युवा रोजगारीको नयाँ अवसरका लागि तत्काल कृषि र पर्यटनमा नै लगानी बढाउन आवश्यक छ । कृषिमा युवाको आकर्षण बढाउन व्यावसायिक कृषिमा जोड दिनु आवश्यक छ । जसका लागि युवालाई ज्ञान, सीप, पुँजी र राजस्व छुट दिने, कृषि उत्पादनको बजारीकरणमा सहयोग गर्ने, कृषि विमा तथा अनुदानको व्यवस्था गर्ने, विदेशबाट फर्केर आएका युवालाई सीपका आधारमा व्यवसायी कर्जा उपलब्ध गराउने, कर्जाको ब्याज मिनाह गर्ने, कृषिमा अनुसन्धान गर्न चाहने युवालाई अध्ययन तथा अनुसन्धान रकम उपलब्ध गराउने । जसले गर्दा कृषि व्यवसायमा युवाको आकर्षण बढ्छ । त्यसैगरी पर्यटन व्यवसाय पनि युवाका लागि अर्को विकल्प हुन सक्छ । पर्यटन गाइडका लागि तालिम, होमस्टेका लागि अनुदान सहयोग, साहसिक खेलहरुको प्रवर्द्धन, नयाँ पर्यटकीय गन्तव्यको खोजी साथै पर्यटकका लागि सुरक्षित पर्यावरणको निर्माण गर्नुपर्छ । समयमै वैदेशिक रोजगारीको परनिर्भरता कम गर्न सकिएन भने भविष्यमा यसले भयावह स्थिति सिर्जना गर्नेछ । स्वघोषित शिक्षाविद्हरुको कुरा मात्रै नसुनी कृषि, वन, पर्यटन, घरेलु उद्योग तथा जडिबुटी र स्वास्थ्य सम्बन्धी अध्ययन गर्ने गराउने कलेजहरुको स्थापना गर्नुपर्दछ । गरिबका नाउँ जोडी खोलिएका वित्तीय संस्थाहरुलाई कमर्सियल प्रयोजनका लगानी गर्न दिइनु हुदैन । एउटा किसानले रोड, मोटरमार्गले छोएको त्यो पनि सहरी क्षेत्रको धितो बैङ्कलाई दिन सक्दैन । उसलाई उसैको भुपडीको महत्व बढी हुन्छ । उसले सहरीया जस्तो पैसासँग इज्जत साट्न जानेको हुँदैन, त्यसैले त्यसको इज्जत वा विश्वासलाई धितोको रुपमा लिएर लगानी गर्नुपर्दछ । अनि मात्रै स्वरोजगारको ढोका खुल्न सक्दछ । हाम्रो हरेक क्षेत्रमा समृद्धि छाउने छ । निन्याउरो ओठहरुमा मुस्कान आउने छ । फेरि एकपटक लक्ष्मी प्रसाद देवकोटा जन्मेर हैन मैले मुनामदनमा गल्ती गरेछु । समाज अनुकूल भएनछ, अर्को काव्यको रचना गर्दछु भनी मुना, मदन, आमा अनि दिदीको मिलन भएको, घरघरमा उद्योगधन्दा, रोजगार र हाँसीखुसी बसेको, हाँसो र समृद्ध जोडीको कथा लेख्नेछन् । गण्डकी प्रदेशको युवाका कारण हाँसो त गण्डकीमा नै आउने छ । सुन अनि नुनका लागि भोट र अरब धाउनु पर्नेछैन ।

यसरी, स्वरोजगारको वातावरण भयो भने युवा आफू हाँस्नेछन्, गण्डकी मात्रै नभइ सिङ्गो नेपालै हाँसाउनेछन् । समृद्ध नेपाल, समृद्ध नेपालीको लक्ष्य पहिल्याउने छन् ।

भए पनि खरको छानो कुटी सानो सानो
दुःख गरी खानु पर्छ आफ्नै देशको मानो ।

सुन फल्ने माटो छोडी पुग्यौ बालुवा खानी
पाउनु दुःख पायौ युवा आफ्नै जानीजानी

सरकारको मुख ताकेर कहिले होला खै वृद्धि
फर्क युवा आफ्नै देशमा ल्याउनु छ समृद्धि

जय देश, जय गण्डकी

धन्यवाद

लेखक :

विवन माभी
भानु नगरपालिका,
वडा नं. ८, तनहुँ,
गण्डकी प्रदेश,
नेपाल

